

1924 BAHİRİYE BÜTÇESİ GÖRÜŞMELERİ İŞİĞİNDA CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK DONANMASI

TURKISH NAVY IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC IN THE LIGHT OF 1924 NAVAL BUDGET NEGOTIATIONS

Burcu ÖZCAN ERDAL

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte deniz güvenliği ve savunması, devletin yeni yönetiminin öncelikli meselelerinden biri haline gelmiş, 1924 Bahriye Bütçesi görüşmeleri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki deniz gücünün oluşturulmasında ve geliştirilmesindeki temel adımlardan biri atılmıştır. Bu makale, 1924 Bahriye Bütçesi görüşmelerinin, Türk Deniz Kuvvetlerinin erken dönemdeki evrimi ve donanmanın ulusal bağımsızlıktaki rolü açısından önemini incelemektedir.

Görüşmelerin odak noktası, Türk donanmasının güncel ihtiyaçlarının karşılanarak modernizasyonunun gerçekleştirilebilmesi için ayrılacak bütçeyi belirlemektir. Donanmanın ihtiyaçlarının tespit edilmesi, teknolojik altyapısının güçlendirilmesi ve personel eğitimi gibi hayati meselelerin ele alındığı TBMM'deki bu görüşmeler sırasında alınan kararlar, donanmanın gelişimi açısından belirleyici bir rol oynadı.

Bu çalışmada, 1924 Bahriye Bütçesi görüşmelerinin ardından Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Deniz Kuvvetlerinin nasıl yeniden yapılandırıldığı ve modern bir donanmanın temellerinin atıldığı ele alınmış, Bahriye Vekâletinin kuruluşu ve kurumsallaşması ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu çerçevede TBMM Gizli Celse Zabıtları, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi başta olmak üzere çeşitli resmi yayınlar ile birçok araştırma ve inceleme eserinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: bahriye, bütçe, TBMM, Cumhuriyet Donanması, Bahriye Vekâleti

Abstract

With the establishment of the Republic of Turkey, maritime security and defense became one of the priority issues of the new administration and with the 1924 Naval Budget negotiations, one of the basic steps was taken in the creation and development of a naval force in the first years of the Republic. This article examines the importance of the 1924 Naval Budget negotiations for the early evolution of the Turkish Naval Forces and the role of the navy in national independence.

The focus of the discussions was to determine the budget to be allocated for the modernization of the Turkish navy by meeting its current needs. The decisions taken during these meetings in the Grand National Assembly of Turkey, where vital issues such as determining the needs of the navy, strengthening

* Dr, Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul / Türkiye, burcu.ozcan@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9511-581X

its technological infrastructure and personnel training were discussed, played a decisive role in the development of the navy.

In this study, we discuss how the Turkish Naval Forces was restructured in the first years of the Republic and the foundations of a modern navy were discussed following the 1924 Naval Budget negotiations, and the establishment and institutionalization of the Naval Ministry is explained in detail. In this context, the Secret Session Minutes of the Grand National Assembly of Turkey, various official publications, especially those of the Presidency of the Presidency of State Archives, Republic Archive, as well as secondary literature and monographs have been used.

Keywords: navy, budget, Grand National Assembly of Turkey, Navy of the Republic, Ministry of the Navy

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kurulmasıyla birlikte birçok alanda köklü bir dönüşüm sürecine girilmiş, bu dönemde sadece siyasi ve toplumsal alanda değil, aynı zamanda askerî alanda da büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformist hareketin öncüsü Mustafa Kemal Atatürk ve O'nun önderliğindeki kadro, Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından modern ve bağımsız bir Türkiye'nin temellerini atmışlardır. Bu bağlamda, 1924 Bahriye Bütçesi Görüşmeleri, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki deniz güvenliği ve savunma stratejilerinin şekillenmesindeki önemli bir kilometre taşı temsil eder. Bu dönemde, yeni kurulan Cumhuriyet idaresi, ulusal savunma becerilerini güçlendirme ve modern bir ordunun temellerini atmaktaki kararlılığını açıkça ortaya koymuştur. Bu çerçevede 1924 Bahriye Bütçesi Görüşmeleri de Türk Deniz Kuvvetlerinin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki evriminin ve kurumsallaşmasının önemli bir adımını ifade etmektedir.

I. Dünya Savaşı'nın ardından Türk donanması hareket kabiliyetinden yoksun ve atıl bir durumda Haliç'te yatmakta, birçok parçası bakım ve onarıma muhtaç bir halde beklemekteydi. Cumhuriyet'in kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin deniz güvenliğini sağlama ve savunma yeteneklerini güçlendirme hedefine her fırsatta vurgu yaparak donanmaya gereken önemin verilmesini istemiş, 1924 Bahriye Bütçesi görüşmeleri ile de Türk Deniz Kuvvetlerinin iyileştirilmesi ve modernize edilmesinin yolu açılmıştır.

Bu makalenin amacı, 1924 Bahriye Bütçesi görüşmeleri çerçevesinde Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk donanmasının nasıl şekillendiğini ve modern bir deniz gücü haline geldiğini ortaya koymaktır. Görüşmelerin sonunda alınan kararların donanmanın sonraki yıllardaki gelişimi üzerindeki etkileri bu çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Görüşmelerin yapıldığı tarihsel ve stratejik bağlamı anlamak, Türk donanmasının modernizasyonunun ve ulusal savunma stratejisinin nasıl şekillendiğini kavramamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca, görüşmelerin ardından bahriyede gerçekleşen önemli gelişmeler ve Türk Deniz Kuvvetlerinin kurumsallaşma süreci de ele alınmıştır.

Türk Deniz Kuvvetlerinin modernizasyon sürecinin bir nevi başlangıcı sayılabilecek olan 1924 Bahriye Bütçesi görüşmeleri ve ardından yaşanan gelişmeler kısıtlı imkanlarla çıkılan yolda gelişen Türk denizciliğinin geldiği noktanın temeli olması açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Donanması ve Bahriyenin Kurumsallaştırılması Adına Yürütülen İlk Çalışmalar

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında donanmaya gereken önemin verilmemesi ve gemilerin atıl durumda bırakılması etkilerini 1897 Yunan, 1911-1912 Trablusgarp, 1912-1913 Balkan Harpleri sırasında göstermiş, I. Dünya Savaşı'nda sınırlı faaliyet gösteren Osmanlı donanması Cumhuriyet'e son derece zayıf ve kuvvetsiz bir miras bırakmıştır. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Devleti'nin tek deniz üssü olan Haliç, müttefik devlet temsilcilerinden oluşan bir heyetin kontrolüne girmiştir. İtilaf Devletleri gemilerinin gözetiminde Haliç'te yatmakta olan Türk donanması ise enterne edilmiş vaziyettedir.

Kurtuluş Savaşı boyunca Türk gemilerinden lojistik, nakliyat ve istihbarat faaliyetleri dışında harpte yararlanılamamıştır.¹ Karadeniz sahillerindeki Türk gemilerine İtilaf Devletleri'nce abluka uygulanmış, Anadolu sahillerinde bulunan teknelere ya el konulmuş ya da batırılmıştır.² Buna rağmen gizlice yapılan sınırlı kaçak taşımacılık faaliyetiyle Kurtuluş Savaşı boyunca irili ufaklı 26 tekne ile Karadeniz'den toplam 300.000 ton malzeme Sovyetler Birliği'nden Türk limanlarına taşınarak Anadolu'da sürmekte olan kara harbi desteklenmiştir.³

Bu dönemde yetişmiş bahriyeli personel sıkıntısı da göze çarpmaktadır. Osmanlı bahriyesinde görev yapan bir kısım denizci subayın I. Dünya Savaşı'nda şehit olması, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın yaşlı ve vazifesini ihmal eden subayları ordudan atmak suretiyle orduyu gençleştirme yoluna gitmesi ve Kurtuluş Savaşı'na katılmadığı gerekçesiyle 729 üst rütbeli bahriyelinin emekli edilmesi gibi sebepler yüzünden yetişmiş denizci personel sayısı gözle görülür şekilde azalmış, en üst deniz subayı sayıları oldukça az olan yarbay rütbesindekiler olmuştur. Bununla birlikte İstanbul'dan kaçarak tekneleriyle Ankara Hükümeti'ne katılan bir avuç Türk denizciyle Cumhuriyet Donanması'nın temelleri atılmıştır denilebilir.⁴

Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla Müdafaa-i Milliye Vekâleti kurulmuş, bahriye ile ilgili işlerle ayrıca ilgilenmek lüzumu ortaya çıkınca 10 Temmuz 1920'de bu vekâlet bünyesinde

- 1 Mustafa Hergüner, "Denizciliğimizin Kurtuluş Savaşı'ndaki Yeri", *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1997, s. 136.
- 2 Erol Mütercimler, *Kurtuluş Savaşı'na Denizden Gelen Destek; Sovyetler Birliği'nden Alınan Yardımlar ve Kuva-yı Milliye Donanması*, Yaprak Yay., İstanbul 1992, s. 42.
- 3 Cem Gürdeniz, Erdoğan Yüceliş, *Cumhuriyet Donanması 1923-2000*, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı Yay., İstanbul 2000, s. 6.
- 4 Hikmet Özdemir, *Fahri S. Korutürk*, Deniz Kuvvetleri Yay., Ankara 2006, s. 45.

“Umur-u Bahriye Müdürlüğü” adı altında bir birim tesis edilmiştir. Müdürlük beş kadar küçük rütbeli deniz subayı ile başlarında Kıdemli Yüzbaşı Trabzonlu Şevket (Doruker) Bey olduğu halde faaliyete başlamış ve özellikle Karadeniz’den yapılan nakliyatın merkezi haline gelmiştir.⁵

1 Mart 1921’de Umur-u Bahriye Müdürlüğü’nün teşkilatı genişletilerek *Bahriye Dairesi Reisliği* kurulmuştur.⁶ Deniz Kuvvetleri’nin tüm işlerinden sorumlu olan ve Ankara’nın Samanpazarı semtinde kiralanmış bir handa çalışmaya başlayan Bahriye Dairesi⁷ idari açıdan Müdafaa-i Milliye Vekâletine, eğitim ve harekât işlerinde ise Eskişehir’deki IV. Kolordu kanalıyla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine tabi idi.⁸ Teşkilatında; Personel, Harekât, Levâzım, Limanlar ve Muhasebe olmak üzere beş daire bulunmaktaydı.⁹

11 Ekim 1922’de Mudanya Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Kasımpaşa’daki Bahriye Nezareti binası İstanbul Bahriye Kumandanlığı karargâhı haline getirildi¹⁰ ve hızlı küçük tonajlı harp gemilerinin bakım ve onarımlarının yapılması için çalışmalara başlandı.¹¹

Cumhuriyete İntikal Eden Türk Donanması ve İlk Faaliyetleri

24 Temmuz 1923’te TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal bağımsızlığı ve egemenliği uluslararası düzeyde ve kesin bir biçimde kabul edilmiş, modern bir ulus devleti olarak temelleri atılan ve uluslararası alanda tanınan bir aktör olarak yükselen yeni bir devletin doğuşu belgelenmiştir. Antlaşmanın imzalanmasının ardından 6 Ekim’de Şükrü Naili Paşa komutasındaki III. Kolordu İstanbul’a girerek yaklaşık 5 yıl süren işgali sonlandırmış, böylece Türk Donanması İtilaf Devletleri kuvvetlerinin gözetiminden çıkarak TBMM Hükümeti’nin emrine girmiştir.

Bu antlaşmanın hükümleri uyarınca Türk Boğazları savaş tehlikesi karşısında veya Türkiye’nin savaşa girmesi durumunda silahlandırılabilir, Boğazların her iki yakasında 15 km’lik bir bölge silahsız bırakılacaktı. Boğazların idaresi uluslararası bir kuruluş olan “*Boğazlar Komisyonu*”na devredilerek savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi çeşitli kurallara bağlanmaktaydı.¹² Yine bu antlaşmayla, Türk limanları arasında yük ve yolcu taşımacılığı hakkını yalnız Türk gemilerine tanıyan kabotaj hakkı elde ediliyor, bununla birlikte Boğazların askerden arındırılmasına karar veriliyordu.¹³

5 Erol Mütercimler, *age.*, s. 85.

6 Cem Gürdeniz, Erdoğan Yüceliş, *age.*, s. 6.

7 Bahriye Dairesi, eski Bahriye Nezareti’nden Liman Reislikleri, Seyr-i Sefain İdaresi, Fenerler ve Tahlisiye İdareleri’ni de devralmış, ancak bunlar 1924 yılında Bahriye Dairesi bünyesinden çıkarılmışlardır.

8 Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C IV, Deniz Basımevi Yay., İstanbul 1984, s. 606.

9 Afif Büyüktuğrul, *age.*, s. 603.

10 Şerafettin Erdem, Anılarda Gölcük, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 551, (Kasım 1991), s. 28.

11 Soner Polat, *Denizin Koruyucuları Deniz Kuvvetleri Tarihi*, Deniz Kuvvetleri Basımevi, İstanbul 2008, s. 132.

12 Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C I, Kaya Yay., İzmir 2000, s. 368.

13 Fahri Çoker, “Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 560, (Temmuz 1994), s. 64.

Uluslararası siyasi konjonktür donanmanın kısa sürede güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktaydı. 2753 km olan kara sınırlarına karşın, 8272 km'lik kıyı şeridi ile Türkiye'nin kıyılarının tüm sınırlarına oranının yaklaşık %75 olması yeni kurulan devletin güçlü bir deniz devleti olmasını gerektiriyordu. Mustafa Kemal Atatürk, henüz I. Dünya Savaşı sırasında güçlü bir donanmanın eksikliğini ve gerekliliğini ciddi ölçüde hissederek 1915 Çanakkale Muhabereleleri'nin ardından şunları söylemişti:

Boğazları kapadım, Çarlık Rusyası'nı çökmeye hükümlü ettim. Ne çare ki aynı akıbet bizi de beklemektedir. Çünkü karşımızda düşman kuvvetlerine her türlü stratejik manevra yapmak imkânını hazırlayan bir İngiliz Donanması var. Bizim de bu donanmayı durduracak bir deniz kuvvetimiz yok.¹⁴

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildiğinde Türk donanması, Osmanlı Devleti'nden devralınan sınırlı sayıda, harekât imkân ve kabiliyeti kısıtlı şu gemilerden oluşmaktaydı:¹⁵

Yavuz¹⁶, Turgut Reis, Hamidiye, Mecidiye Kruvazörleri.
Berk-i Satvet¹⁷, Peyk-i Şevket¹⁸ Torpido Kruvazörleri.
Muavenet-i Milliye, Numune-i Hamiyet Destroyerleri.

Taşoz, Basra, Samsun, Sultanhisar, Sivrihisar, Yunus, Akhisar, Draç, Berk-i Efşan, Musul Torpidobotları.

Burak Reis, Hızır Reis, Kemal Reis, İsa Reis, Aydın Reis, Preveze, Sakız Gambotları.
Zuhaf, Muin-i Zafer, İclaliye, Necm-i Şevket Korvetleri.
İntibah, Nusret, Tir-i Müjgan Mayın Dökücülere.
9 adet Mayın Toplayıcı Motor.
Ertuğrul ve Söğütlü Yatları.

Bu gemilerin o zamanki durumunu kısaca şöyle özetlemek mümkündür; Yavuz Kruvazörü, I. Dünya Savaşı sırasında aldığı mayın yarası sebebiyle hareketten yoksun, hasarlı ve neredeyse çalışamaz bir halde İngilizler tarafından Tuzla'ya çekilmiş,¹⁹ Almanlar gemiyi terk etmeden önce birçok cihazını sökmüş, geminin işleyişi ile ilgili talimatnameleri yanlarında götürmüşlerdir.

14 Afif Büyüktuğrul, *Atatürk ve Türk Denizciliği*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1975, s. 5.

15 Afif Büyüktuğrul, *age.*, s. 81; İ. Bülent Işın, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2006, s. VI.

16 Yavuz Kruvazörü, Osmanlı Devleti tarafından Almanya'dan satın alınarak donanmanın amiral gemisi olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da Türk donanmasının en güçlü gemisi olarak hizmete devam etti.

17 1924 yılında ismi "Berk" olarak değiştirilmiştir.

18 1924 yılında ismi "Peyk" olarak değiştirilmiştir.

19 Rasim Ünlü, "I. Dünya Harbinden Önce Cumhuriyet'in Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949)", *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1997, s. 166.

Yukarıda adı geçen diğer gemiler Kasımpaşa’da Haliç Tersanesi önünde kıçtan kara²⁰ ve hurda halde beklemektedirler. Harekâta hazır gemi yok denecek kadar azken en iyi durumdaki gemilerden biri olan ve Balkan Savaşları’nda süvarisi Hüseyin Rauf (Orbay) Bey’in yaptığı akın hareketiyle ünlenen Hamidiye Kruvazörü²¹ tamir ve bakıma, donanma personeli eğitim ve tatbika muhtaç durumdadır. Osmanlı donanması Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından Cumhuriyet’in ilanına kadar olan zaman boyunca tek bir faaliyette bulunmamıştır.

Lozan Barış Anlaşması gereği Bozcaada ve Gökçeada’yı teslim almak üzere Hızır Reis Gambotu’nun denize indirilmesiyle Türkiye Cumhuriyeti donanması ilk kez faaliyete geçmiştir.²² Ardından İsa Reis ve Kemal Reis gambotları İzmir ve Samsun’a gönderilmiş, Hamidiye Kruvazörü okul gemisi olarak kullanılmak üzere bakımı yapılarak denize çıkarılmıştır. 15-22 Şubat 1924 tarihleri arasında İzmir’de Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde Millî Mücadele’nin tüm komuta kademesinin katıldığı askerî taktik geliştirme oyunları tertip edilmiştir.²³

Yeni kurulan devletin ekonomik kapasitesinin sınırlı olması donanmanın belirli bir plan çerçevesinde kademeli olarak güçlendirilmesi ve geliştirilmesi fikrini doğurmuş, öncelikle eldeki gemilerin onarımı ve modernize edilmesi düşünülmüştür. Türk gemilerinin denizlerde seyretmeye başlamasının ardından Bahriye Dairesi Reisliği öncelikli olarak Yavuz ve Turgut Reis’in onarılmasına, Peyk, Berk, Taşoz, Samsun ve Basra gemilerinden bir filotilla oluşturulmasına ve onarılmayacak durumda olan gemilerin feshedilmesine karar vermiştir.

Bu dönemde Bahriye Dairesi Reisliğine Kalyon Kaptanı Albay Abdürrahim (Hamamcıoğlu) Bey getirilerek Türkiye Cumhuriyeti donanmasının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için çalışmalar hızlandırılmış, Cumhuriyetin ilk Donanma Komutanı ise aynı zamanda İstanbul Mebusluğu yapmakta olan Kalyon Kaptanı Albay Ahmet Hamdi (Denizmen) Bey olmuştur.²⁴ 1924 yılı başlarında kendisinin başkanlığında bir komisyon kurularak Cumhuriyetin donanmaya dair devraldığı bir başka mesele olan sınırlı sayıdaki bahriyelinin eğitim ve tatbikattan mahrum bir halde oluşu ele alınmıştır. Komisyon, donanma personelinin Kurtuluş Savaşı sırasındaki vaziyetleri, sağlık durumları, mesleki mezihetleri gibi konularda tahkikat yapmış, ilk etapta çeşitli sınıflardan 749 subay emekliye ayrılmıştır. Çalışmalarının sonunda komisyonca 4 Liva Amiral (Tuğamiral), 8 Kalyon Kaptanı (Albay), 34 Fırkateyn Kaptanı (Yarbay), 155 Korvet

20 Geminin arka kısmı iskeleye gelecek şekilde yanaşık olarak bulunması.

21 Detaylı bilgi için bk. Ersan Baş, Arif Emre Kara, *Gazi Hamidiye ve Akın Harekâtı*, Piri Reis Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2006.

22 Soner Polat, *Denizin Koruyucuları Deniz Kuvvetleri Tarihi*, s. 12.

23 Cevat Ülkekel, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Yurt Gezileri, Bahriye ve Cumhuriyet Döneminin İlk Deniz Tatbikatı”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki*, S 587, (Temmuz 2003), s. 4.

24 1873 yılında İstanbul’da doğan Ahmet Hamdi Bey, Bahriye Mektebi’nden Güverte Mühendisi olarak mezun olduktan sonra Seyr-i Sefâin Umûm Müdür Yardımcılığı, Reşadiye Zırhlısı İkinci Süvari Birliği ve İnşaat Heyeti Başkan Yardımcılığı, Bahriye Nezâreti III. Daire Başkanlığı, Cumhuriyet döneminde ise İstanbul Mebusluğu ve Donanma Kumandanlığı görevlerinde bulunmuş, 1959 yılında vefat etmiştir. Bk. *TBMM Albümü 1920-2010*, C 1 (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara 2010, s. 399.

Kaptanı (Binbaşı), 413 Kıdemli Yüzbaşı, 191 Yüzbaşı, 107 Mülazım (Teğmen), 107 Mühendis olmak üzere 1019 subay, 120 gedikli subay, 470 astsubay, 47 deniz talebesi, 80 bahriye mektebi talebesi kadrosu bulundurulması uygun görülmüştür. Ayrıca aynı yıl çıkarılan bir genelge ile personele donanmada yeni bir ruh ve dirençle işe başlamak gerektiği, personelin yetenek ve gücüne inanıldığı, önemli olanın çok çalışıp çok okuyarak bunları ortaya çıkarmak olduğu tebliğ edilmiştir.²⁵

Cumhuriyet ilan edildiğinde Bahriye Mektebi deniz subayı yetiştirmeye devam ediyorken, 3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra burada da bir kısım değişikliğe gidilerek Kasımpaşa'daki Bahriye Nezareti binası içinde İstanbul Deniz Komutanlığı'ndan bağımsız olarak *Deniz Okulları Müfettişliği* kurulmuş ve başına Albay Şevket Şakir Bey getirilmiştir.²⁶ Ayrıca okulun müfredatında da değişiklik yapılarak on bir yıl olan okul süresi on iki yıla çıkarılmıştır.

1924 Yılı TBMM Bahriye Bütçesi Görüşmeleri ve Alınan Kararlar

Cumhuriyetin ilan edilmesine kadar olan süreçte TBMM, donanmanın finansmanını geçici bütçe avans kanunları aracılığıyla sağlama yoluna gitmiştir. 1924 yılının Mart ayında gerçekleştirilen bütçe görüşmeleri ile donanmanın ihtiyaçlarını karşılayacak özel bir bahriye bütçesi oluşturulmasına çalışılarak deniz kuvvetlerinin modernizasyonu ve gelişme sürecine yönelik önemli bir adım atılmıştır.

Bahriye bütçesi görüşmelerinden önce henüz 24 Ekim 1923'te Denizli Mebusu Mazhar Müfit, Kırşehir Mebusu Yahya Galip, Trabzon Mebusu Ahmet Muhtar, İstanbul Mebusu Ahmet Hamdi, Kastamonu Mebusu Ali Rıza ve Zonguldak Mebusu Yusuf Ziya Beylerden oluşan "Bahriye Encümen-i Mahsusu" adlı bir komisyon kurularak bahriyenin ihtiyaçlarına dair ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır.²⁷ Bu rapor doğrultusunda komisyon üyeleri Meclis'teki bütçe müzakereleri sırasında diğer mebuslarla bilgi paylaşımında bulunmuşlardır.

24 Şubat 1924'te Maliye Bakanı Abdülhaluk (Renda) Bey'in konuşmasıyla başlayan TBMM bütçe görüşmelerinde, diğer kamu kurumlarının bütçe müzakerelerinin tamamlanmasının ardından 25 Mart'ta bahriye bütçesi görüşülmeye başlanmıştır.²⁸ İlk olarak Bahriye Encümen-i Mahsusu adına İstanbul Mebusu Ahmet Hamdi Bey komisyonun bahriye bütçesi hakkındaki tespitlerini izah etmek üzere söz alarak bu kadar geniş sahillere sahip olup donanmasını ihmal edenlerin uğradığı akıbetlerin örneklerinin tarihten görülebileceğini, Türkiye'nin denizlerde cihangirlik ya da fütuhatchılık iddiasında olmadığını, bahriye siyasetinin amacının milli sınırlar

25 Zeki Arkan, İdris Bostan, Salih Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi*, C II, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay., İstanbul 2009, s. 131; Fahri Çoker, agm., s. 60.

26 Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C IV, s. 643.

27 Fahri Çoker, "Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu", s. 60.

28 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 391-409.

dâhilinde güvenliğin temini ile muhtemel düşman tecavüzlerine karşı koyabilecek bir donanma tesis etmek olduğunu ifade etmiştir. Yunanistan'ın güçlü bir deniz kuvvetine sahip olma arzusunun altını çizen Ahmet Hamdi Bey bir bahriye programına duyulan ihtiyacı vurgulamıştır.²⁹

Bunun üzerine Kütahya Mebusu Recep (Peker) Bey kendisine izlenmesi planlanan bahriye bütçesi politikasının genel hatlarını sormuş, Ahmet Hamdi Bey de Lozan Barış Antlaşması'nın Boğazları serbest bir hale ve Ege adalarıyla Batı illerinin sınırlarının Yunan sınırıyla hemen hemen bağırlınlca işitilecek bir vaziyete getirdiğini hatırlatmıştır. Bunlara karşı Türkiye'nin hazırlıksız bulunması, iç siyasette ufak bir muhalefet ya da gerginlik anında denizden baskına uğrama riskini barındırmaktadır. Bu sözlerden sonra Ahmet Hamdi Bey meselenin maddi tarafına vurgu yaparak Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Vekâletinin o yıl arzu ettiği bütçenin 60-65 milyon lira olduğunu, en azından 45-50 milyon lira sarf edilmesinin zaruri görüldüğünü ve bu miktarın bir anda verilmesinin gerekmediğini söylemiştir. Komisyona göre hükümet ilgili müesseselerle anlaşarak bunu taksitle on senede ödeyebilir ve dolayısıyla bütçeye her sene 4-5 milyon kadar daha para ilavesi lazımdır.³⁰

Ahmet Hamdi Bey ardından sözü donanmanın amiral gemisi Yavuz'a getirerek;

Eğer bir sene daha bekleyecek olursak elimizde bulunan geminin kıymet-i harbiyesi mahvoluyor. Bugünkü hal-i hazır ile enkaz halinde, satılığa çıkarılırsa şüphesiz bir milyon liradan fazla etmez. Çünkü harp gemisi halinde kimseye satılamaz. Ancak tamir edilirse bugün kıymet-i harbiyesi mevcuttur. Kıymet-i harbiyesini tekrar iktisap edecek olursa 45-50 milyonluk bir gemi olur ve bu geminin İngiliz donanmasında bulunan emsali gemilerden gayri Bahr-i Sefid'de eşti yoktur. Rusya'da da kıymet-i harbiyesi bu kadar yüksek bir gemi yoktur. Mükemmel bir gemidir ve bu gemi tasavvur ettiğimiz müdafaa tertibatının kuvvetimizin 3/4'ünü tenkil eder ki bahsetmek istediğim gemi Yavuz'dur. Bunu bu sene tamir etmeyelim, tehir edelim o bir sene tamir edelim diyecek olursanız, bunun su altında bulunan aksamında iki rahnesi vardır, bu rahneler sular vasıtasıyla çürüyor. Adam girip tamir edemiyor. Bir sene daha geçerse o perdeler de patlayarak o bir perdelerle geçecektir. Binaenaleyh bu senede geçerse tamir edilmek için hem ziyade paraya ihtiyaç hâsıl olacaktır, hem de kıymet-i harbiyesini kaybedecektir.³¹ demiştir.

Son olarak sözü bahriye personeli meselesine getirerek hal-i hazırda sayılarının en işe yarayanları olmak şartıyla 1300 kadar kaldığını, bahriye zabiti yetiştirmek işinin çok zahmetli ve zaman alan bir iş olduğunu ifade etmiştir. Ahmet Hamdi Bey sözlerini neticede asıl meselenin bahriyeye ayrılacak bütçe ve bunun hükümetçe usulü dairesinde taksitlerle beş on yıl bir zamanda ödenmek şartıyla bahriyeyi takviye etmek şeklinde olduğunu belirterek sonlandırmıştır.³²

29 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 391.

30 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 392.

31 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 392-393.

32 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 393.

Bundan sonra Heyet-i Vekile adına söz alan Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım (Özalp) Paşa hem kendi düşüncelerini hem de hükümetin nokta-i nazarından tespit edilmiş hususları ortaya koyarak ellerinde bulunan gemilerden hiçbirinin açık denizde harp edebilecek kudret ve kabiliyette olmadığını söylemiştir. Bahriye personelinin I. Dünya Savaşı boyunca denizde çok az faaliyette bulunduğunu, Kurtuluş Savaşı'nda ufak motorlarla büyük harp gemilerine karşı fedakârca çalıştıklarını, ancak o gün için donanmayı idare edebilecek sayıda fenni zabitan bulunmadığını eklemiştir. Uzun zamandan beri işlevsiz, faaliyetsiz, buldukları rütbede kalmış ve terfi edememiş olan personelden bazıları mesleklerini dahi unutmuşlardır ve bu bakımdan Kâzım Paşa, bahriyenin bazı kısımları için yurt dışından getirilecek uzmanlara ihtiyaç olabileceği görüşündedir.

Kâzım Paşa'nın değindiği bir diğer husus da donanmayı büyük donanmalar seviyesinde tutacak deniz üsleri, limanlar ve tersaneler inşa etmenin gerektiğidir. Aksi takdirde milyonlarca lira sarf edilerek alınacak ya da inşa edilecek olan gemiler, denizlerde uğrayacakları olası hasar ve zedelenmeler sonrası kullanılmaz hale gelecektir. Bu yüzden İstanbul'daki tersanenin yerine yeni ve olası bir savaşta daha işlevsel konumda bulunan bir tersane yapılmasını teklif etmiştir. Hem kendisinin hem de uzman arkadaşlarının fikirleri, izlenecek yeni bahriye siyasetini tersane esası üzerine kurmak üzerinedir. Bütçe meselesine de değinerek Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin bir bahriye siyaseti programı yaptığını ve bu programın on sene için 54 milyon liralık bir meblağda olduğunu, 1924 yılı için bunun 7 milyon lirasının istendiğini, Hükümet ve Meclis karşılığını bulup verirse derhal işe başlayabileceklerini şu sözlerle ifade etmiştir:³³

Buyuruyorsunuz ki millet donanma istiyor. Ben istemiyor muyum? Teşekkür ederim, Meclisi Âli bugün kâğıt üzerinde değil, hakikatte ne kadar para verilse bu sene zarfında hepsini sarf etmeğe çalışırım ve mükemmel bir şey yaparım. Hangi vekildir ki kendisine para verecekleri, tahsisat verecekleri zaman istemem der. Veriniz ve ne verirsiniz ona göre yaparım.³⁴

Kâzım Paşa sözlerine devam ederek Erkânı Harbiye-i Umumiye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletleri ile Bahriye dairelerinin iştirakiyle yapılan beş senelik Bahriye programını anlatmaya başlamıştır. Bu beş sene içinde planlananlar Yavuz Kruvazörü'nün tamiri, iki filo oluşturulması, iki adet 700 tonluk tahtelbahir, 6 adet 400 tonluk tahtelbahir, iki adet 200 tonluk tahtelbahir, 6 adet 400 tonluk torpido muhribi, 4 adet torpido, 2000 adet torpil malzemesi satın alınması, mevcut gemilerin onarımı ve Anadolu'da bir tersane inşasıdır³⁵. 1924 yılı programı ise 7 milyon liralık bir bütçe ile Yavuz'un tamirine başlanması, iki adet 750 tonluk tahtelbahir, iki adet

33 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 395-396.

34 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 398.

35 Lozan Barış Antlaşması uyarınca Boğazlar, özel bir komisyon tarafından idare edilerek tarafsız bir statüde olacağından Marmara Denizi içinde başka bir mevkide bir bahriye üssü yapılmasına karar verilerek en uygun yer olan İzmit Körfezi'nde keşif çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ardından 1923 yılında İzmit'te "*Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı*" adı altında yeni bir komutanlık teşkil edilmiştir.

500 tonluk torpil gemisi alınması, mevcut gemilerin tamir ve tadilat işleri ile Anadolu’da inşa edilecek tersane inşaatının başlatılmasıdır.³⁶

Kâzım Paşa, Batı sahillerindeki Yunan tehlikesine de dikkat çekerek milletin ve memleketin şerefi, haysiyeti ve Yunanlıların bir kez daha Türk sahillerine sokulmaması için gereken fedakârlığın gösterilmesini, Encümen-i Mahsus komisyonunun tespit ettiği 6 milyon 800 bin liralık bahriye bütçesinin kabulünü Meclis’ten rica etmiştir.³⁷

Çetin geçen müzakereler neticesinde 25 Mart akşamı 1924 yılı bahriye bütçesi 6.582.631 lira olarak kabul edilmiştir. Bahriye bütçesinin ifasına dair kanun 20 Nisan 1924’te TBMM’de kabul edilerek 24 Mayıs 1924 gün ve 71 sayılı resmî gazete ile yürürlüğe girmiştir.³⁸ Bu miktarın yaklaşık 1 milyon lirası, liman idaresi ve sahil koruma gemilerinin giderleridir. Geriye kalan ödenekle personel giderlerinin (maaşlar, giyecek, yiyecek, kırtasiye, ısınma, aydınlatma, kira, yolluk, ilaç, sağlık vb.) yanı sıra gemilerin tamiri ve yenilenmesi işi de görülecektir.

Böylece bahriyenin iyileştirilmesi için işe başlanmış, kadrolarda değişiklikler yapılmış, gemiler tamire alınmıştır. 5 Nisan 1925 günü çıkarılan 599 sayılı *Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu* ile beş yıl içinde ve her yıl eşit miktarda harcanmak ve o yıl harcanamayan kısmı ertesi yıla aktarılacak üzere 15 milyon 45 bin liralık olağanüstü bir ödenek oluşturulmuştur.³⁹ Ardından Hollanda’dan Foye North isimli şirkete iki denizaltı sipariş edilerek bunlara tayin edilen personel de eğitim için Hollanda’ya gönderilmiştir.⁴⁰

Bu ödenek dışında bahriyeye 18 Nisan 1925 gün ve 627 sayılı 1925 bütçe kanunu ile 5 milyon 130 bin 380 lira, 24 Mayıs 1926 gün ve 848 sayılı bütçe kanunu ile de 5 milyon 105 bin 158 lira ayrılmıştır. Bu bütçelerle Yavuz’un tamirine, Gölcük’te yüzer havuzun inşasına ve bir mayın fabrikası kurulması çalışmalarına başlanmıştır.

Bahriyenin Kurumsallaşmasında Son Aşama: Bahriye Vekâletinin Kurulması

Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında gerçekleştirdiği yurt içi gezileriyle ülkenin dönüşümünü ve modernleşme çabalarını halkla birebir paylaşma imkânı bulmuş, bu geziler halkla arasındaki bağın güçlenmesini sağlamış ve yeni Türkiye’nin inşasında halkın katılımının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bunlardan biri de 29 Ağustos’tan 18 Ekim 1924’e kadar süren ve Türkiye’nin farklı bölgelerini kapsayan “*Sonbahar Gezisi*” olarak anılan

36 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D II, C IV, s. 399.

37 TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D. II, C. IV, s. 400.

38 Fahri Çoker, agm., s. 72.

39 M. Engin Uzun, *Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2004, s. 13.

40 T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0/62-418-1. Bu denizaltılar I. ve II. İnönü isimleriyle 1928 yılında Deniz Kuvvetleri’ne katılmışlardır. Bk. Afif Büyüktugrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, Deniz Basımevi, İstanbul 1967, s. 8.

yurt gezisidir.⁴¹ 51 gün süren bu seyahatte ilk durak, Büyük Zafer'in ikinci yıldönümünde Meçhul Asker Anıtı'nın temel atma törenlerine katılmak üzere 30 Ağustos'ta eşi Latife Hanım ile beraber gittiği Dumlupınar olmuştur. Onlar Afyon, Eskişehir, Bursa'nın ardından Hamidiye Kravazörü'yle İstanbul Boğazı'ndan geçerek Trabzon'a gitmişlerdir.⁴² Eylül ayında gerçekleşen bu deniz yolculuğu esnasında Gazi Mustafa Kemal Paşa donanmayı yakından tanımak ve incelemek fırsatı bulmuştur. Gemi komutanı Binbaşı Hüsametdin Ülsel ve subaylarına sık sık söylediği “Donanmasız Anadolu olmaz” sözü ile bu gezi sonunda Hamidiye'nin hatıra defterine yazdığı aşağıdaki ifadeleri kendisinin donanmayla ilgili temel teorik felsefesini açıklar niteliktedir:⁴³

Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk Devleti'nin donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türkiye Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kaadir bir Türk Donanmasına mâlik olmak gayedir. Bunun ilk azimet noktası, sefaîni harbiye tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sevk ve idareye muktedir kumandanlara, zabıtlere, mütehasıslara malikiyettir. Bu gezinin ardından 1 Kasım 1924'te TBMM'nin yeni dönem açılış nutkunda; Efendiler! Bahriyeyi esaslı ve ciddi bir biçimde geliştirip, düzenlemek düşünülmelidir. Bu konuda başlangıç noktası, özellikle seçkin elemanları hak ettikleri gibi yetiştirip, onlardan memleketin ivedi gereksinimlerinde yararlanmak ve herhalde memleketin gücünün üzerinde hayallerden de uzak durmak olmalıdır.⁴⁴

diyerek deniz gücünün önemini ve bahriye işlerinin bir vekâlet bünyesinde örgütlenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.⁴⁵ Böylece denizciliğe ait müstakil bir vekâletin kurulması meselesi ön plana çıkmıştır.⁴⁶

Konu, Meclis'te ilk olarak Kastamonu mebusu Ali Rıza Bey ve arkadaşları tarafından gündeme getirildiyse de⁴⁷ asıl görüşmeler 20 Aralık 1924'te Giresun Mebusu Kâzım (Okay) ve Ordu Mebusu Recai (Baykal) Beylerin Bahriye Vekâleti teşkili hakkında kanun teklifinde

41 Yüksel Özgen, “Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurt Gezileri (1923-1938)” *Atatürk Ansiklopedisi*, s. 1, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhurbaskani-mustafa-kemal-ataturkun-yurt-gezileri-1923-1938/> [Erişim tarihi: 08.07.2023].

42 Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Küçüköğlü, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Hamidiye Kravazörü ile Çıktığı Karadeniz Seyahati” *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 588, (Kasım 2003); Rasim Ünlü, “Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi ile Karadeniz Seyahati (11-24 Eylül 1924)”, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

43 Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay., İstanbul 1966, s. 90-91.

44 TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Teşrin-i Sâni 1340 (1 Kasım 1924), D II, C VII, s. 4; *TBMM Tutanak Dergisi*, D II, C X, S 1; Necmettin, Olgaç, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay., İstanbul 1952, s. 92.

45 Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Sel Yay., İstanbul 1988, s. 42.

46 Raşit Metel, *age.*, s. 70-71; Coşkun Güngen, “Bahriye Vekâleti”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 531, (Kasım 1984), s. 23.

47 TBMM Zabıt Ceridesi, 6 Aralık 1340 (1924), D II, C XI; TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Ocak 1341 (1925), D II, C XI. Bu dönemde Başbakan İsmet Paşa ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bahriyenin bağımsız bir birim halinde örgütlenmesinin Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bütünlüğüne zarar vereceğinden endişe etmekteydiler. Bk. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C II, Remzi Kitapevi, İstanbul 1966, s. 311.

bulunarak müzakeresini istemeleriyle başladı.⁴⁸ Meclis'teki tartışmalar neticesinde “Bahriye Vekâleti Teşkiline Dair Kanun” 22 Aralık 1924'te kabul edilerek vekâletin başına 31 Aralık'ta Cebelibereket Mebusu İhsan (Eryavuz) Bey getirildi.⁴⁹

Kanun, 14 Ocak 1925 tarih ve 82 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi ve böylece Bahriye Vekâleti, Milli Müdafaa Vekaletinden bağımsız bir kurum olarak Ali Fethi (Okyar) Bey Hükümeti'nin bir bakanlığı olarak faaliyete geçti.⁵⁰ Güverte Binbaşılığından emekli olan Ordu Mebusu Mehmet Recai, İstanbul mebusu Ahmet Hamdi, Kastamonu mebusu Ali Rıza ve Bolu mebusu Yusuf Ziya Beyler vekaletin kuruluş aşamasında önemli hizmet ve yararlılıklar gösterdiler.

Bahriye Kanunu 4 maddeden oluşmaktaydı:⁵¹

1. Bahriye Umuru Müdafaa-i Milliye Vekâletinden tefrik edilerek, bu umurla meşgul olmak üzere, Bahriye Vekâleti teşkil edilmiştir.

2. Bahriye Erkân-ı Harbiyesi, bir Bahriye Erkan-ı Harb Reisi'nin emrinde olarak re'sen, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye raptedilmiştir.

3. İşbu kamın neşri tarihinden mer'idir.

4. İşbu kanunun icrasına icra vekilleri memurdur.

Personel, Donanma, Teçhizat, Levazım, İmalat ve Sıhhat Daireleri'nden oluşan Bahriye Vekâleti, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisliğine bağlı idi. Bahriye personeli ise eğitim, harekât ve strateji bakımından Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisliğine, idari ve mali açıdan da Bahriye Vekâletine bağlandı.⁵²

Bahriye Vekâleti kurulur kurulmaz devletin ekonomik koşulları da göz önüne alınarak bir donanma meydana getirilmesi, tesislerin ve eğitim kurumlarının düzenlenmesi işine girişildi. Öncelikli olarak Yavuz Kruvazörü'nün onarılması, Turgut Reis Zırhlısı, Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri, Peyk ve Berk Torpido Kruvazörleri ile Samsun, Basra ve Taşoz Muhripleri'nden oluşan bir filotilla kurulması, iki denizaltı sipariş edilmesi, Gölcük'te bir tersane kurulması ve yabancı bir uzman heyetinin Türkiye'ye getirilerek personelin eğitilmesi konuları gündeme alındı.

Yavuz Kruvazörü'nün onarımı için İstanbul'da gemiyi havuzlamak adına yeterli büyüklükte bir havuz bulunmuyordu. Bu yüzden Alman Flender Şirketi ile anlaşarak Gölcük'te yüzer bir

48 TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Aralık 1340 (1924), D II, C XI, s. 226.

49 TBMM Zabıt Ceridesi, 31 Aralık 1340 (1924), D II, C XI, s. 307.

50 Rasim Ünlü, “I. Dünya Harbinden Önce Cumhuriyet'in Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949)”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1997, s. 168.

51 TBMM Zabıt Ceridesi, 29 Aralık 1340 (1924), D II, C II, s. 287-294.

52 Zeki Arıkan, İdris Bostan, Salih Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi*, C II, s. 201.

havuz yapılmasına karar verildi.⁵³ Ardından yine Gölcük'te bu şirketle ortaklaşa olarak çeşitli tamir atölyeleri, barınma alanları, mayın, akümülatör ve torpido fabrikaları inşa edildi.⁵⁴ Yavuz, 1927 yılında Gölcük'te havuzlanarak bu kez Fransız menşeli Saint Nazar Şirketi⁵⁵ tarafından onarılarak yenilendi.⁵⁶

Donanmanın ve personelin ıslahı için bir yabancı uzman heyetine ihtiyaç duyulunca Musul meselesi sebebiyle devam eden gerginliğe rağmen Temmuz 1925'te İngiltere ile bazı temaslar gerçekleştirildi. Ancak muvazzaf İngiliz deniz subaylarının Türkiye'den yüksek maaş talep etmelerinden dolayı vazgeçildi. Bu kez makul bir ücret karşılığında emekli İngiliz subayların getirilmesi fikri ortaya atıldıysa da⁵⁷, Eylül 1925'te Türkiye ile Almanya arasında Türkiye'ye gönderilecek Alman subayların isimleri üzerine mutabakata varıldı.⁵⁸ Heyet, 1926 yılının mart ayında İstanbul'a gelerek eğitim faaliyetlerine başladı. Bir taraftan da çeşitli talimatnameler hazırlanarak basıldı. Cumhuriyet Donanması'nın ilk talimnameleri muhabere, sevk ve idare, keşif hizmetleri ve muhriplere yönelikti. Bu çalışmalar modern deniz kuvvetlerinin oluşumuna büyük katkılar sağladı ve Cumhuriyet'in kuruluşundan II. Dünya Savaşı'na değin Türk bahriyesi yapılandırılırken ağırlıklı olarak Almanya modeli örnek alındı.⁵⁹

Gemilerdeki genel onarım ve yenileme işleri 1927 yılına kadar sürmüştü, donanma ancak bu tarihten sonra toplu olarak harekât yapabilmıştır. 19 Nisan 1927 gün ve 1011 sayılı bütçe kanunu ile belirlenen 5 milyon 624 bin 680 liralık yeni ödenekle planlanan girişimlerin sonuca bağlanması düşünülürken, Bahriye Vekili İhsan (Yavuzer) Bey için TBMM'de açılan yolsuzluk soruşturması nedeniyle Vekâlet, 1927 yılı sonunda Başbakan İsmet İnönü tarafından verilen bir önerge ile 16 Ocak 1928'de lağvedilmiştir.⁶⁰ Böylece kuruluşundan bu tarihe kadar her türlü denizcilik faaliyetini yürüten vekâletin işleri yeniden Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Bahriye Vekâleti faaliyette bulunduğu süre boyunca deniz gücünün geliştirilmesi için önemli girişimlerde bulunmuş, tesisler ve personel eğitimi gibi meselelere eğilmiştir. Yavuz Kruvazörü'nün onarımı yapılmış, yurt dışına 3 hücumbot, 4 denizaltı ve 4 muhrip siparişi

53 Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği*, Deniz Kuvvetleri Basımevi, İstanbul 1969, s. 258.

54 BCA, 30-10-0-0/62-418-1; Celal Eyiceoğlu, "Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları", *Donanma Dergisi*, İstanbul, (Ekim 1962), s. 12.

55 BCA, 30-18-1-1/26 – 57-7.

56 Yavuz Kruvazörü'nün tamir edilerek yenilenmesine karar verilince, Yunan Deniz Kuvvetlerince Ege Denizi'nde üstünlüğü sağlamak için alınacak tedbirleri tespit etmek üzere bir komisyon kurulmasına yönelik adım atılmıştır. Bk. BCA, 30-10-0-0/63-422-7.

57 Dilek Barlas, Serhat Güvenç, *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939) Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2014, s. 102-103.

58 Resul Alkan, "Alman Belgelerine Göre Erken Dönem Cumhuriyet Dönemi Bahriyesi Bağlamında Türk Alman İlişkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXV I, 2, (2021), S 427.

59 Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 1970, s. 181.

60 İhsan Yavuzer, Yavuz Zırhlısı'nın onarımı sırasında Fransız Şirketi'nden rüşvet aldığı iddiasıyla Yüce Divan'da yargılanarak 1928 yılında hüküm giymiş, olay tarihe "Yavuz-Havuz Yolsuzluğu" olarak geçmiştir. Bk. *Ceride-i Adliye*, S 71-72, (Temmuz 1928), s. 80-84.

verilmiş, Gölcük donanmanın yeni üssü haline gelmiştir.⁶¹ Ancak bu girişimler vekâletin kapatılmasıyla akamete uğramıştır.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecine girmesiyle Anadolu'da Millî Mücadele hareketi başlamış, bu hareket 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla sonuçlanmıştır. Yeni devlet, Osmanlı Devleti'nin diğer kurumlarıyla birlikte deniz gücü ve bahriyesini de devralmıştır. Ancak, bu miras Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki zorlu koşulların etkileri nedeniyle sınırlı kaynaklara sahiptir. Harekât imkânından yoksun, tamire ve bakıma muhtaç, yıllardır atıl bir vaziyette Haliç'te demirlemiş olan Osmanlı donanması, 6 Ekim 1923'te İtilaf Devletleri kuvvetlerinin gemilerine binerek İstanbul'u terk etmeleriyle TBMM Hükümeti'nin emrine geçmiştir.

1925 yılına kadar çeşitli daire ve müdürlüklerle idare edilen Türk donanmasının bütçesi de geçici çözümlerle bütçe avansları şeklinde belirlenmekteydi. 1924 yılında TBMM bütçe görüşmeleri dahilinde bahriye bütçesi esaslı ve detaylı bir çalışmanın ardından belirlenerek Türk deniz kuvvetlerinin gelişiminin önü açılmıştır. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da yönlendirmeleriyle aynı yılın sonunda kurulmasına karar verilen Bahriye Vekâleti ile denizcilik ve donanma işleri tek kurum altında toplanmış, kurumsallaşma planlı ve programlı bir bahriye politikasını da beraberinde getirmiştir. 1928'de kapatıldığı zamana kadar Türk denizciliğinin gelişmesi, donanmanın yenilenerek büyütülmesi, çeşitli tesislerin kurulması ve personel yetiştirilmesi için girişimlerde bulunan Vekâlet, Cumhuriyet'in ilk yıllarının kısıtlı ekonomik gücünün de etkisiyle önce eldeki kaynakların değerlendirilmesi işine öncelik vermiştir.

Sonuç olarak, 1924 bahriye bütçesi görüşmeleri ve bahriyenin kurumsallaştırılması çabaları Türk Donanması'nın dönüm noktalarından birini temsil etmektedir. Bu dönemde yapılan çalışmaların sonuçları, Türk Deniz Kuvvetleri'nin modernleşme sürecine yön verirken, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenliği ve bağımsızlığının teminatı olarak önemli bir rol oynamıştır.

---

61 Mustafa Hergüner, "Atatürk Döneminde Denizciliğimiz", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S 195, (2011), s. 26.

KAYNAKÇA

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-10-0-0/62-418-1.

BCA, 30-10-0-0/62-418-1.

BCA, 30-10-0-0/63-422-7.

BCA, 30-18-1-1/26 – 57-7.

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 25 Mart 1340 (1924), D. II, C. IV.

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Teşrinisani 1340 (1924), D. II, C. VII.

TBMM Zabıt Ceridesi, 6 Aralık 1340 (1924), D. II, C. XI.

TBMM Zabıt Ceridesi, 22 Aralık 1340 (1924), D. II, C. XI.

TBMM Zabıt Ceridesi, 29 Aralık 1340 (1924) D. II, C. II.

TBMM Zabıt Ceridesi, 31 Aralık 1340 (1924), D. II, C. XI.

TBMM Zabıt Ceridesi, 3 Ocak 1341 (1925), D. II, C. XI.

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM *Tutanak Dergisi*, D II, C X, S 1.

Ceride-i Adliye

Ceride-i Adliye, (Temmuz 1928), S. 71-72.

Araştırma İnceleme Eserler

Alkan, Resul, “Alman Belgelerine Göre Erken Dönem Cumhuriyet Dönemi Bahriyesi Bağlamında Türk Alman İlişkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXV I, 2, S. 427, (2021), s. 421-442.

Arıkan, Zeki, İdris Bostan, Salih Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi*, C II, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay., İstanbul 2009.

Atay, Falih Rıfki, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Sel Yay., İstanbul 1988.

Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C I, Kaya Yay., İzmir 2000.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, C II, Remzi Kitapevi, İstanbul 1966.

Barlas, Dilek, Serhat Güvenç, *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939) Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2014.

Baş, Ersan, Arif Emre Kara, *Gazi Hamidiye ve Akın Harekâtı*, Piri Reis Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2006.

Büyüktuğrul, Afif, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, Deniz Basımevi, İstanbul 1967.

_____, *Atatürk ve Türk Denizciliği*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1975.

_____, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, C IV, Deniz Basımevi Yay., İstanbul 1984.

Çoker, Fahri, “Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 560, (Temmuz 1994), s. 60-78.

Erdem, Şerafettin, Anılarda Gölcük, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 551, (Kasım 1991), s. 28-40.

Eyiceoğlu, Celal, “Geçmişte ve Şimdi Gölcük Deniz Fabrikaları”, *Donanma Dergisi*, (Ekim 1962), s. 1-17.

Güngen, Coşkun, “Bahriye Vekâleti”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 531 (Kasım 1984), s. 23-26.

Gürdeniz, Cem, Erdoğan Yüceliş, *Cumhuriyet Donanması 1923-2000*, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı Yay., İstanbul 2000.

- Hergüner, Mustafa, “Denizciliğimizin Kurtuluş Savaşı’ndaki Yeri”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1997, s. 135-149.
- _____, “Atatürk Döneminde Denizciliğimiz”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S 195, (2011), s. 23-40.
- Işın, İ. Bülent, *Cumhuriyet Bahriyesi Kronolojisi 1923-2005*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2006.
- Küçüköğlü, Ahmet, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Hamidiye Kruvazörü ile Çıktığı Karadeniz Seyahati” *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, S 588, (Kasım 2003), s. 1-16.
- Metel, Raşit, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay., İstanbul 1966.
- _____, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 1970.
- Mütercimler, Erol, *Kurtuluş Savaşı’na Denizden Gelen Destek; Sovyetler Birliği’nden Alınan Yardımlar ve Kuva-yı Milliye Donanması*, Yaprak Yay., İstanbul 1992.
- Olgaç, Necmettin, *Türk Deniz Tarihi Özeti*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yay., İstanbul 1952.
- Özdemir Hikmet, *Fahri S. Korutürk*, Deniz Kuvvetleri Yay., Ankara 2006.
- Polat, Soner, *Denizin Koruyucuları Deniz Kuvvetleri Tarihi*, Deniz Kuvvetleri Basımevi, İstanbul 2008.
- TBMM Albümü 1920-2010*, C I (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara 2010.
- Uzun, M. Engin, *Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2004.
- Ülkekul, Cevat, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Yurt Gezileri, Bahriye ve Cumhuriyet Döneminin ilk Deniz Tatbikatı”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki*, S 587, (Temmuz 2003), s. 1-16.
- Ünlü, Rasim, “I. Dünya Harbinden Önce Cumhuriyet’in Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949)”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1997, s. 161-179.
- _____, “Atatürk’ün Hamidiye Savaş Gemisi ile Karadeniz Seyahati (11-24 Eylül 1924)”, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s. 549-555.

Elektronik Kaynaklar

- Özgen, Yüksel, “Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün Yurt Gezileri (1923-1938)” *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhurbaskani-mustafa-kemal-ataturkun-yurt-gezileri-1923-1938/> [Erişim tarihi: 08.07.2023].

TURKISH NAVY IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC IN THE LIGHT OF 1924 NAVAL BUDGET NEGOTIATIONS

Burcu ÖZCAN ERDAL^{*}

With the collapse of the Ottoman Empire at the end of the First World War, the National Struggle movement started in Anatolia, and this movement resulted in the establishment of the Turkish Republic in 1923. The new state took over the naval power and navy along with the other institutions of the Ottoman Empire. However, this legacy had limited resources due to the effects of the difficult conditions in the last period of the Ottoman Empire. The Ottoman navy, which was deprived of operational capabilities, in need of repair and maintenance, and has been anchored in the Golden Horn in an idle state for years, came under the command of the GNAT Government on 6 October 1923, when the Entente forces left Istanbul by boarding the ships.

The budget of the Turkish navy, which was administered by various departments and directorates until 1925, was also determined in the form of budget advances with temporary solutions. In 1924, within the budget negotiations of the Grand National Assembly of Turkey, the naval budget was determined after a and detailed research, thus paving the way for the development of the Turkish naval forces. With the Ministry of Navy, which was decided to be established at the end of the same year with the guidance of the Chief of the Republic, Gazi Mustafa Kemal Pasha, maritime and navy affairs were brought together under a single institution, and institutionalization resulted in a planned and programmed naval policy. Until the time it was closed in 1928, the Ministry, which took initiatives for the development of Turkish maritime, the renewal and enlargement of the navy, the establishment of various facilities and the training of personnel, gave priority to the evaluation of the resources at hand, due to the limited economic power of the first years of the Republic.

This article aims to examine the effects of the 1924 naval budget negotiations on the change and strengthening of the Turkish Navy in the first years of the Republic. Considering the historical context in which the negotiations took place, a more accurate view will be obtained on how the modernization process of the Turkish Naval Forces has been shaped through these negotiations.

In conclusion, the 1924 naval budget negotiations and the efforts to institutionalize the navy represent one of the turning points of the Turkish Navy. The results of the studies carried out in

---

^{*} Dr, Research Assistant, Marmara University Faculty of Humanities and Social Sciences Department of History, Istanbul / Turkey, burcu.ozcan@marmara.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9511-581X

this period played an important role in shaping the modernization process of the Turkish Naval Forces, as well as the guarantee of the national security and independence of the Republic of Turkey.